

180 Door woorden aangeraakt

Een echte Franse zeepkist – ‘*Claire de lune savon*’. Hij staat in onze eetkeuken. In de jaren 1985–2008 was ik onder meer bestuursvoorzitter van vier ziekenhuizen in Amsterdam, Eindhoven, Nijmegen en Utrecht en van de Hogeschool Windesheim in Zwolle. Meer dan honderd keer stond ik in die instellingen ‘op de zeepkist’. Altijd met een schare

van medewerkers van zeer diverse pluimage als luisteraars. Met altijd eerst mijn verhaal, dan een open gedachtewisseling met woord en weerwoord. Zo kregen we samen zicht op voor de organisatie belangrijke vragen én onze antwoorden daarop.

Namens het personeel van één van deze maatschappelijke organisaties kreeg ik bij mijn afscheid die zeepkist. ‘*Claire de lune*’. Ik kreeg meer geschenken, maar juist deze kist is voor mij van grote betekenis: ik ervaar die kist als de ultieme erkenning van en waardering voor wat naar mijn mening de kern van goed leiderschap is, de communicatie met de medewerkers. Waarover spraken wij met elkaar tijdens die bijeenkomsten in de middagpauze? Welk strategisch of operationeel thema daar ook aan de orde kwam, uiteindelijk stond altijd de vraag naar de *verbinding* centraal: de verbinding tussen de samenleving en het ziekenhuis of de hogeschool, de verbinding tussen medewerkers, leidinggevenden en bestuur, de verbinding tussen medewerkers en de doelgroepen: mensen die verlangden naar goede zorg en goed onderwijs.

Zoals er bij het aan elkaar lassen van twee metalen voorwerpen slechts verbinding kan ontstaan als er een vonk overslaat waardoor de twee metalen met elkaar versmelten, zo kan er ook alleen maar een verbinding ontstaan tussen de samenleving, de doelgroepen en de mensen van de organisatie als er een vonk overslaat. Daartoe kwamen we bij elkaar, daartoe sprak ik mijn woorden, luisterden we naar elkaar en zo vond een gedachtewisseling plaats. Die zeepkist stond en staat symbool voor wat we samen tijdens die bijeenkomsten vaak mochten beleven: een vonk. Zoals de voorzitter van het stafbestuur van het Sint Joseph Ziekenhuis in Eindhoven in 1986, na de ontmoeting tussen de medische staf en mij in de week voor Pinksteren – met een verwijzing naar het pinksterverhaal – zo beeldend zei: hij had vlammetjes op onze hoofden gezien.

Komt het door mijn leeftijd dat ik het gevoel heb dat we in een tijd leven waarin de vonk van de oratie, de kracht van het gesproken woord en van de gedachtewisseling dooft? Ik denk echter ook aan de toespraken van Volodymyr Zelensky, de huidige president van Oekraïne, die op zoveel mensen grote indruk maken. Wordt door zijn optredens zichtbaar hoe breed wél het verlangen leeft dat die vonk niet dooft, dat er behoefte is aan woorden die ons helpen om de ongerijmdheden in ons leven met elkaar te kunnen verzoenen zodat we ermee kunnen leven? Het is tijd voor een bredere verkenning!

Toen onze toenmalige minister van Buitenlandse Zaken Frans Timmermans op 22 juli 2014, vlak na de ramp met de neergeschoten MH-17, de Veiligheidsraad in New York toesprak, werden nadien overal bewonderende woorden gesproken, was ontroering zichtbaar. Hoe kon Timmermans zo'n prachtige, zowel zeer persoonlijke als politieke toespraak houden? Hoe was het mogelijk dat hij de machtsstrijd in de politieke arena en het immense verdriet van zoveel burgers met elkaar kon verbinden in één oratie? Timmermans, toch de vertegenwoordiger van een land waar zo weinig en dan ook nog zo vaak slecht gespeecht wordt?

Het was de door mij alleen al vanwege zijn schitterende taal bewonderde historicus Huizinga die – ergens tussen de twee grote wereldoorlogen in de vorige eeuw – con-

stateerde dat Nederlanders weinig op hebben met het *woord* – we houden niet zo van de verwondering, de illusie die door het woord kan worden opgeroepen. We moeten nog minder hebben van de kunst om door goed te schrijven en te spreken anderen te beïnvloeden, zelfs te overtuigen – Mij overtuigen? Toe nou! Wij hechten meer aan ons dagelijks – al of niet culinaire – natje en droogje. Van woorden kun je niet leven, toch?!

Hoeveel mensen hebben echt oog voor het feit dat juist mensen met veel invloed en macht vaak zeer bedreven zijn in retoriek? Je wilt een treffend voorbeeld? Een zeer machtig heerser schreef ooit: "Ik weet, dat mensen niet zozeer door het geschreven woord, dan wel door het gesproken woord gewonnen worden; ik weet dat elke grote beweging op deze aarde zijn groei aan grote redenaars en niet aan grote schrijvers te danken heeft." Weet je van wie deze woorden zijn? Van ene Hitler, in zijn eigen voorwoord van Mein Kampf. Lees zijn woorden, luister naar hem en zeg nooit meer dat taal, het gesproken woord, de kunst van de retoriek niet heel belangrijk zijn. Hitler *verwierf* zijn macht en *betoverde* mensen door *woorden*, hij *misbruikte* zijn macht en *doodde* mensen door kogels en gas.

Een ander voorbeeld? Op 1 april 2022 herinnerde Zelenski de leden van onze Tweede Kamer er in een gepolijste toespraak fijntjes aan dat op 1 april 1572 de Watergeuzen Den Briel innamen in de strijd tegen Spanje. Je zag hem denken: 'Dat moet jullie toch zeker raken?' Menig politicus en commentator op de televisie deed er wat lacherig over. Het illustreert opnieuw wat we al lang weten: we zijn een beetje suffig en weinig historisch volkje, geen politiek en historisch denkend volk. De politieke en illusoire kracht van de retoriek van Zelensky ontgaat velen: hij bouwt aan zijn Oekraïne met *woorden*, die bij zijn burgers én bij velen over de hele wereld veel los maken. Als Zelensky het verliest van Poetin is dat niet alleen de ondergang van mensen en een land, maar verliest ook het woord het van kanonnen en de wreedheid van het zwaard.

Het gesproken en geschreven kan inderdaad ongekende krachten los maken. Maar veel huidige machthebbers, bestuurders, leidinggevend menen te vaak geen woorden meer nodig te hebben; ze gebruiken liever politieke of bestuursmacht, bureaucratie, rechtsmisbruik. Ze zwijgen liever omdat ze daarmee zichzelf kunnen handhaven. Dienstbaarheid aan mensen, aan de schepping? Vergeet het maar. Daarom inspireren ze niet, er komt door hun handelen en gedrag geen energie bij anderen vrij, integendeel. Onze premier Rutte meende dat hij door armoedige woorden tijdens saai persconferenties ons volk kon motiveren tot gezond gedrag tegen de corona. Wat een triestheid.

Maar genoeg; want voor wie het nog niet wist: Ik ben een gelukkig mens omdat ik mag leven met woorden die mij aanraken. Hoe dat ooit is begonnen? Lees maar:

Moeder,
Geborgen in jouw schoot kwam ik tot leven,
opende mijn oor zich voor muziek,
werd mijn huid aangeraakt door woorden.
Ze regen zich aaneen tot poëzie
die door jouw lichaam stroomde.

Een engel vergezelde ons -
"Gezegend is de vrucht van je schoot."

De prachtige beeldengroep *Annunciazione* (Aankondiging) van Hermann Joseph Runggaldie staat in de Chiesa San Fermo Maggiore in Verona. We ontdekten 'm in 2018. Wat een vondst!

Muziek 1. Op weg naar Pasen past bij mijn tekst wonderwel [het Magnificat van J.S. Bach](#). Feest!

2. Na het feest volgt verstillig: [O Haupt voll Blut und Wunden](#) – het Adagio uit de Sonata da Camera in G minor van J.G. Janitsch. Die barokhobo...Laat je aanraken door de troost van schoonheid!